

**КОТЛОВИЙ С.А. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ
БЕЗКОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ // СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА
ПСИХОЛОГІЧНІ СТУДІЇ. ВИП. 2 / [ЗА РЕДЮ К.ГАВРИЛОВСЬКОЇ,
Н.ПОРТНИЦЬКОЇ, С.РУДНИЦЬКОГО]. – Ж.: ВИД-ВО О.О. ЄВЕНОК,
2018. – С.64-68.**

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ДОСВІДУ БЕЗКОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Сергій Котловий

старший викладач кафедри
соціальних технологій
кандидат педагогічних наук
соціально-психологічний факультет
Житомирський державний
університет імені Івана Франка

На сучасному етапі розвитку українського суспільства істотно підвищилися вимоги до здатності особистості, що зростає, поводитися компетентно, конструктивно, у складних умовах життя виявляти мобільність, наполегливість, упевненість у собі. Зміна суспільних пріоритетів, модернізація національної системи освіти на засадах особистісно орієнтованого підходу об'єктивують необхідність посилення уваги до створення в сім'ї та навчальних закладах сприятливих умов для розвитку самостійної, творчої, життєздатної людини з розвинутою самоповагою і почуттям власної цінності.

Людина як соціальна істота не може розвиватися поза суспільством, якому притаманні швидкий темп, ритм, чіткість, – провідні критерії нашого часу. Впродовж свого життя людина має стати в міру гнучкою, витривалою, щоб зуміти вижити в цьому насиченому конфліктами світі. Конфлікти, як реальність сьогодення, займають значну частину нашого життя, а, отже, варто якомога раніше здобувати знання про закони конфліктної взаємодії, навчатися керувати конфліктом, робити його конструктивним; набувати соціального досвіду керування своїми емоціями, які б перестали руйнувати наш внутрішній і зовнішній світ.

Таким чином, проблема конфлікту та його руйнівних впливів є однією з актуальних проблем часу, а її вирішення потребує не тільки певних знань, а й бажання самих людей безконфліктно вирішити проблеми. Навчальні заклади, як провідні соціальні інститути, мають провадити досить важливу місію – формувати в учнів соціальний досвід безконфліктної поведінки як основи людських взаємовідносин.

Сьогодні актуального значення набувають дослідження різноманітних конфліктів (О. Анцупов, А. Бандурка, Ф. Бородін, І. Ващенко, Н. Грішина, О. Донченко, Н. Коряк, Л. Котлова, Г. Ложкін, Л.

Петровська, М. Пірен, Н. Пов'якель, О. Шипілов).

Теоретичними засадами наукових підходів до формування у молоді позитивно спрямованої поведінки стали праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: Т. Алексєєнко, О. Беспалько, Я. Гілінського, В. Гурової, К. Гланзи, А. Капської, В. Корчєнова, І. Ковчиної, Н. Лавриченко, Л. Федотової. Інтенсивною розробкою теоретичних аспектів проблем соціального виховання учнівської та студентської молоді, вивченням соціальних чинників формування досвіду моральної поведінки особистості займалися К. Байша, І. Бєх, І. Зверєва, Т. Іщенко, І. Кон, Г. Лактіонова, А. Мудрик, В. Оржеховська, Ж. Петрочко, І. Рогальська, С. Савченко, Н. Сейко та інші. Водночас потрібно зазначити, що особливості формування соціального досвіду безконфліктної поведінки, соціально-педагогічні умови створення безконфліктного виховного середовища у закладах освіти досліджені недостатньо.

Визначаючи природу і сутність поняття “соціальний досвід безконфліктної поведінки”, ми виходили з тлумачення кожного слова цього словосполучення.

Перш за все, потрібно чітко визначити поняття “соціальний досвід”. Як свідчить аналіз наукових досліджень з педагогіки, існують різні підходи до тлумачення змісту цього поняття. Нам імпонує думка А. Мудрика: “Соціальний досвід – поєднання різного роду вмінь і навичок, знань і способів мислення, норм і стереотипів поведінки, інтеріоризованих (привласнених) ціннісних установок, відбитих відчуттів і переживань, досвід взаємодії з людьми, досвід адаптації та відокремлення, а також самопізнання, самовизначення, самореалізації та самоствердження” [1, с. 124].

Як зазначає Л. Рагозіна, “досвід – це не тільки взаємодія, тобто активна діяльність суб'єкта, а й слід, який залишається від такої взаємодії” [2, с. 20]. «Соціальний» – пов'язаний з відносинами людей у суспільстві [3, с.48]; «безконфліктна поведінка» – зовнішньо виражений і викликаний потребами особистості мотивований процес, спрямований на подолання конфліктів, конструктивний стиль поведінки людини, який знаходить своє виявлення у здійсненні вчинків, що не порушують соціально-нормативний порядок і сприяють нормальному функціонуванню та розвитку соціуму [4, с.73] .

Феномен соціального досвіду виступає в сучасних зарубіжних соціально-педагогічних теоріях показником результативної успішності процесів соціалізації, при цьому суспільство виступає в статусі своєрідної “антропоморфізованої домінанти”, що активно впливає на внутрішні структури особистості. У рамках культурної антропології, за М. Мід “...оволодіння дитиною соціально значимими цінностями, нормами й зразками поведінки показує ефективність впливу культури на особистість як головного фактора людського життя, який учить дітей, як думати й діяти в суспільстві” [5, с. 45].

Як свідчить проведений нами аналіз наукової літератури, категорія “соціальний досвід безконфліктної поведінки” можна розкривати через такі психолого-педагогічні поняття, як “знання”, “уміння”, “навички”, “відносини”. Однак знання, набуті в досвіді, відмінні від тих, які набуває суб’єкт у процесі теоретичного осмислення; вони містять вказівку на те, як діяти при взаємодії з суб’єктом. Уміння та навички теж прив’язані до суб’єкта: обмежуються тими операціями, які необхідні для соціальних відносин з іншими суб’єктами.

Варто зазначити, що існує безліч різнопланових характеристик досвіду. Нам видається цікавим опис характеристик досвіду, запропонований Н. Щурковою: 1) за соціальною значущістю – позитивний і негативний досвід; 2) за результативністю – багатий, зайвий, бідний, сумний, вдалий (успішний), суворий досвід; 3) за часом набуття – своєчасний, ранній (передчасний), пізній (запізнілий), поточний, минулий (історичний) досвід; 4) за змістовністю – загальний, індивідуальний, актуальний, досвід-консервант; 5) за рівнем психологічної освіти – умоглядний, первинний, вторинний досвід [6, с. 46].

Соціологія співвідносить соціальний досвід людини з її провідною поведінковою характеристикою (І. Кон); соціальна психологія відзначає формуючу значимість системи соціальних відносин особистості (Б. Паригін, В. Петровський); психологія характеризує соціальний досвід як значиму детермінанту суб’єкта, від якої залежить його внутрішня позиція (К. Абульханова-Славська, А. Асмолов, Л. Виготський, В. Новіков) [7; 8; 9; 10].

У нашому дослідженні ми, переважно, спиралися на асоціативно-рефлекторну і діяльнісну концепції процесу засвоєння особистістю, зокрема учнями професійних ліцеїв, соціального досвіду безконфліктної поведінки, а також на висновки Л. Савінової про існування чотирьох стадій прояву наявного та освоєння нового соціального досвіду в будь-якій життєвій ситуації, які ґрунтуються на кількох описаних вище теоріях:

1 стадія – репродуктивна: відтворення комплексу освоєних духовно-моральних цінностей, еталонів взаємодії з людьми – особистісна преадаптація до ситуації;

2 стадія – адаптивна: рефлексія та самовизначення до наявної ситуації, мобілізація і пристосування наявного соціального досвіду до ситуації, що виникла (суб’єктивізація в ситуації);

3 стадія – локально-моделююча: рефлексія розгортання ситуації, освоєння ціннісних норм вирішення ситуації, формування стратегії поведінки;

4 стадія – системно-моделююча: закріплення ціннісних норм, що виникли при вирішенні ситуації, спроба впливу на розв’язання ситуації [3, с. 74].

На основі аналізу наявних теорій ми дійшли висновку про те, що оволодіння соціальним досвідом безконфліктної поведінки забезпечується двома взаємопов'язаними процесами:

1) людина здобуває, засвоює знання, вміння, навички, ціннісні орієнтації, духовно-моральні норми та еталони відносин з іншими людьми, формує власне ставлення до себе і до навколишнього світу;

2) людина відтворює все засвоєне в своїй поведінці, у відносинах з іншими людьми.

Учень, потрапляючи у різні конфліктні ситуації під час навчання в ліцеї, проявляє вже накопичений, засвоєний рівень соціального досвіду і освоює новий. Цей процес носить циклічний характер і зумовлений багатьма чинниками: індивідуальністю особистості учня, що є на даний момент соціальним досвідом, ступенем участі педагогічних працівників у процесі формування соціального досвіду безконфліктної поведінки.

Соціальний досвід безконфліктної поведінки є не просто набором уявлень, навичок, умінь, зразків поведінки, а виступає узагальненим способом діяльності і спілкування (життєдіяльності).

Тому важливо враховувати, що сама специфіка соціального досвіду є похідною не стільки від соціальних впливів, оточення, форм матеріальної і духовної культури, адресованих людині, скільки від того, яку позицію в контексті життєдіяльності вона займає, як співвідносить себе з дійсністю, яка ступінь її соціальної активності, розуміння свого внутрішнього світу і сформованості соціальних установок на себе. Це дає підставу вважати, що соціальний досвід виступає потенційним носієм суб'єктності індивіда в процесі соціалізації та виховання, що безпосередньо впливає на його поведінку в конфліктах.

Отже, успішність формування соціального досвіду безконфліктної поведінки багато в чому залежить від усвідомлення соціальних причин виникнення конфліктів, забезпечення єдності всіх структурних компонентів та від участі в цьому процесі різних соціальних інституцій: сім'ї, навчальних закладів, громадських організацій, соціокультурних установ тощо.

Список використаних джерел

1. Мудрик А.В. Социальная педагогика : учеб. для студ. пед. вузов. М. : Издательский центр «Академия», 2003. – 200 с.

2. Рагозина Л. Д. Классное руководство : формирование жизненного опыта у учащихся / Л. Д. Рагозина, Н. Е. Щуркова. – М. : Пед. общество России, 2002. 160 с.

3. Савинова Л. С. Формирование социального опыта подростков в педагогической системе Всероссийского детского центра «Орленок» : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Ярославль, 1999. 164 с.

4. Котловий С. А. Соціально-педагогічна взаємодія як чинник безконфліктної поведінки викладачів та учнів професійного // Актуальні проблеми педагогіки та психології. Матеріали міжнар. науково-практичної

конференції (м. Львів, Україна, 7-8 жовтня 2011 р.) : у 2-х частинах. Львів: Львівська педагогічна спільнота, 2011. Ч.1. С. 73–76.

5. Мид М. Культура и мир детства. М.: Наука, 1988. 429 с.

6. Щуркова Н.Е. Практикум по педагогической технологии : научное пособие. М.: Педагогическое общество России, 1998. 234 с.

7. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности. М.: Наука, 1980. 335 с.

8. Асмолов А. Г. Психология личности. М.: Изд-во МГУ, 1990. 368 с.

9. Вернер Войденфельд Х.С. Конструктивные конфликты: воспитание толерантности как основы демократии // Перспективы: сравнительные исследования в области образования. 2003. Т. 32. № 1. С. 109 -116.

10. Новикова Л. И. Школа и среда. М.: Знание, 1985. 80 с.